

Innledning

Claudia Lenz, Solveig Moldrheim
og Peder Nustad

Særtrykk fra Dembra-publikasjon nr. 4

Fagdidaktiske innganger til forebygging av fordommer, utenforskap og diskriminering

Claudia Lenz, Solveig Moldrheim
og Peder Nustad

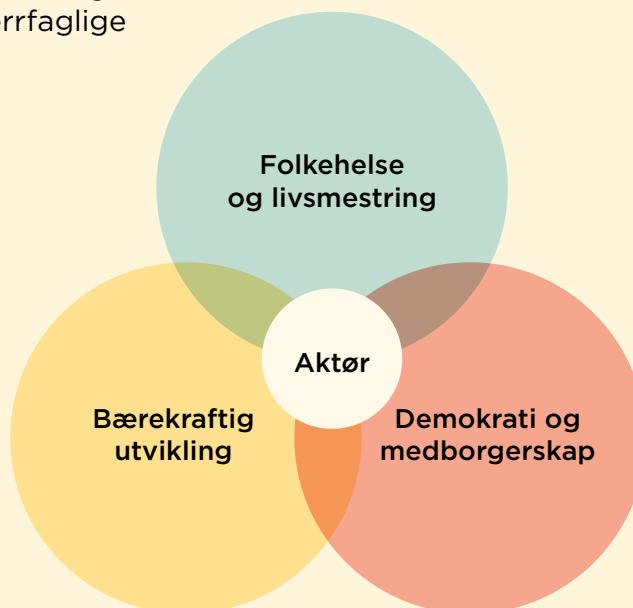
Denne utgaven av Dembra-publikasjonen retter søkelyset mot hvordan undervisning i ulike fag inngår i skolens og lærerutdanningens arbeid med forebygging av fordommer, utenforskap og diskriminering. Bidragene i publikasjonen viser hvordan undervisning i matematikk, kroppsøving og engelsk, og bruk av estetiske læringsprosesser i ulike fag, kan bidra til demokratisk danning, i tråd med både overordnet del og læreplanene i fagene i læreplanverket LK20. Tekstene eksemplifiserer hvordan arbeidet med de tverrfaglige temaene demokrati og medborgerskap, folkehelse og livsmestring, og bærekraftig utvikling kan organiseres i disse fagene.

For mange kom fokuset på hele skolens ansvar for et demokratisk danningsoppdrag i LK20 som en bekreftelse på eget virke som pedagog og faglærer. Samtidig treffer læreplanverket ulike fagdidaktiske tradisjoner på forskjellige måter. Samfunnsfag- og KRLE-lærere kan oppfatte disse temaene som selvfølgerlige. Det nye består kanskje i en oppfordring om å se seg rundt og etablere fagdidaktiske samtaler og samarbeid med kollegaer fra fag som tidligere ikke betraktet seg som opplagte eller som ansvarlige for disse temaene. I fagene som har en tradisjon som danningsfag, som språkfagene og de

praktisk-estetiske fagene, er det heller ikke vanskelig å finne koblinger til for eksempel demokrati og medborgerskap.

For lærere i andre fag kan koblingen til spørsmål om demokrati og medborgerskap, bærekraftig utvikling eller folkehelse og livsmestring oppleves som et forstyrrende «påheng». Kritiske stemmer mente at integrering av disse temaene ville gå på bekostning av fagspesifikke kunnskaper og ferdigheter, og bidra til å viske ut fagenes egenart.

Figur 1: Sammenheng mellom de tverrfaglige temaene

Figuren er hentet fra Lenz 2020

Tanken bak de tverrfaglige temaene er det motsatte: poenget er at det kreves fagspesifikk kompetanse fra ulike fag for å løse de store samfunnsutfordringene (NOU 2015: 8), eller det didaktikeren Wolfgang Klafki (2002) betegner som «wicked problems» – betydelige utfordringer vi per i dag ikke har enkle løsninger på. Innenfor noen utfordringer er dette åpenbart, som betydningen av naturfag og geografi for forståelsen av globale klimaendringer. Men det gjelder også for en rekke andre spørsmål, som betydningen av å forstå matematikk og statistikk for å forholde seg til politikk, eller betydningen av kroppøving for folkehelse og livsmestring.

De tverrfaglige temaene plasserer elevene som subjekter og aktive samfunnsdeltakere, både lokalt, nasjonalt og globalt. Gjennom de tverrfaglige temaene tydeliggjøres dermed skolens dannelsesoppdrag, og i det ligger en sterk begrunnelse for fagenes eksistens. Når elevene utvikler innsikt i hvordan ulike fag må kobles sammen for å møte viktige utfordringer, kan også læring i fagene bli mer meningsfylt. Arbeid med problemstillinger relatert til demokrati, bærekraftig utvikling og livsmestring på tvers av fag kan organiseres på mange ulike

måter, der faggrensene kan krysses i større eller mindre grad. Behandling av de samme temaene gjennom de ulike fagenes særegne tilnærminger kan dessuten bidra til helhet og dybde i elevenes læring.

En elev som finner mening i å lære om demokrati i samfunnsfag, men som kjeder seg i mattetimen, kan lettere se verdien av matematikk hvis hen får erfare hvor viktig det er for eksempel å forstå statistikk for å avsløre desinformasjon. Det er ikke kun samfunnsfaglærere som eier demokrati som tema. Til det er «demokrati» for stort. Denne utgaven av Dembra-publikasjonen viser eksempler på og verdien av ulike fagspesifikke innganger til arbeidet med de tverrfaglige temaene.

Når flere fag får ansvar for de samme temaene, muliggjør dette dybdelæring og kan inspirere skoler til å variere organiseringen av skolehverdagen. Dybdelæring, og et mer tverrfaglig ansvar for temaer som demokrati, innebærer at skolene må arbeide med dette over tid. Likeså bør det være en systematikk og en bevisst strategi i arbeidet som også gjør at dette ikke går under radaren fordi

«dette gjennomsyrrer jo alt vi gjør» eller «dette gjør vi hele tiden». Skolens arbeid med de tverrfaglige temaene bør ligge mellom disse ytterpunktene – arbeidet bør være synlig, bevisst og kontinuerlig.

Bidragene i dette heftet illustrerer hvordan de tverrfaglige temaene åpner for å aktualisere fagspesifikt innhold i lys av de store samfunnsutfordringene – og dermed bidra til at elevene kan oppleve læringsprosessene i fagene – og på tvers av fagene – som meningsfulle og engasjerende.

Gjennom *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen*, som trådte i kraft i 2020, har skolens verdigrunnlag blitt tydeligere og mer konkret. Overordnet del kobler arbeidet med verdier som demokrati, menneskeverd og likeverd til blant annet sosial læring, elevmedvirkning og inkluderende læringsmiljø, noe som altså angår alle lærere uavhengig av fag. Men hvordan operasjonaliseres dette i det konkrete arbeidet med fagene? Bidragene i denne utgaven tilbyr inspirasjon som handler om fagdidaktiske innganger og undervisningsmetodologi.

SKOLENS LÆREPLANER OG DEMBRA

Skolens nye læreplaner (LK20) påvirker også forutsetningene for skolens helhetlige arbeid mot fordommer, gruppefiendtlighet og utenforskap. Overordnet del spesifiserer at «skolen skal fremme demokratiske verdier og holdninger som motvekt mot fordommer og diskriminering» (Udir 2018: 9). Dette samsvarer med prinsippet om å «bygge for å forebygge» i Dembras konseptuelle grunnlag (Lenz og Nustad 2016): fordommer og gruppefiendtlighet svarer på noen grunnleggende menneskelige behov, slik som meningsskaping og tilhørighet, men på en destruktiv måte. Å forenkle en kompleks virkelighet gjennom dikotomiske motsetninger (godt og ondt, venner og fiender), kan

bidra til mening og orientering. Fiendebilder kan skape fellesskap der den enkelte erfarer å bli anerkjent og høre til gjennom å hate «de andre». For å forebygge og motarbeide de destruktive mekanismene må den enkelte få sine behov oppfylt på andre arenaer.

Skolen er en sentral lærings- og samhandlingsarena som kan gi elevene erfaring med å bli sett og hørt, en grunnleggende erfaring av tilhørighet, og erfaringer med å kunne påvirke det som angår deres hverdag og liv. Skolens overordnede arbeid med inkluderende læringsmiljø og elevmedvirkning er avgjørende, men det finnes også et stort fagdidaktisk handlingsrom. Bidragene i dette heftet utforsker og belyser dette handlingsrommet.

BIDRAGENE I DETTE HEFTET

Silje Normands bidrag *Arbeid med mangfold, identitet og medborgerskap i engelskfaget gjennom kritisk literacy-praksis* tar utgangspunkt i critical literacy-tilnærmingen i engelsk-didaktikken. Den går ut på å utvikle elevenes evne til å utsette virkeligheten de møter for kritisk analyse og multiperspektivering. Artikkelen viser hvordan tekster og andre kulturuttrykk alltid springer ut av en kultur som innbefatter maktstrukturer, normativitet og representasjon. Artikkelen argumenterer for bruk av tekster som både gir elevene opplevelsen av gjenkjennelse, og åpner vinduer inn til ukjente verdener.

I sitt bidrag *Kritisk matematikkundervisning: en vei til demokratisk deltakelse* drøfter Kaja Burt-Davies og Annica Andersson verdien av å integrere lokale, nasjonale og globale samfunnsspørsmål, som for eksempel global oppvarming og skjev ressursfordeling, i matematikkundervisningen. Med utgangspunkt i begrepet kritisk matematikkundervisning drøfter de hvordan innflytelse og maktstrukturer kan gjøres til gjenstand for kritisk, matematisk

analyse og således føre til at elevene utvikler forståelse for demokratisk kultur også der det står matematikk på timeplanen.

Geir Vegges bidrag *Kroppsøving som dannelsesfag: tilrettelegging for likeverd og meningsbrytning* viser hvordan samhandlingsmetodikk i kroppsøvingsfaget kan tone ned individualisert konkurranse til fordel for mestringserfaringer gjennom sosial læring. Heller enn ureflektert tilpasning til et fellesskap, argumenterer Vegge for undervisning som kan bidra til reflektert dannelse. Videre viser forfatteren hvordan tillitsbasert samarbeid kan utvikles gjennom noen konkrete undervisningsopplegg. Dette har ifølge Vegge overføringsverdi til andre fag.

I bidraget *Hvordan kan estetiske læringsprosesser skape et inkluderende læringsmiljø?* trekker Aase-Hilde Brekke blant annet veksler på sin egen brede erfaring når hun drøfter hvordan ulike former for rollespill, drama og teater kan integreres i undervisning på ulike nivåer og i forskjellige fag. Inkludering, samhandling og deltakelse blir sentrale begreper når Brekke forklarer metoder som forumteater og tablåteater, og viser eksempler på hvordan rollespill og estetiske læringsprosesser i vid forstand representerer et underutnyttet potensial, som kan benyttes på de fleste nivåer i grunnsopplæringen.

Vi håper at bidragene i denne utgaven av Dembra-publikasjonen vil inspirere lærere, lærerstudenter og lærerutdannere i sitt arbeid med å integrere de tverrfaglige temaene i sine egne fag, og til å bruke samfunns spørsmål som engasjerer elevene, kritisk-reflekterende innganger, og samhandlingsorienterte og kreative metoder i dette arbeidet.

Referanser

Klafki, Wolfgang (2001): *Dannelsesteori og Didaktik - nye studier*. Århus: Forlaget Klim

Kunnskapsdepartementet (2015). *Fremtidens skole - Fornyelse av fag og kompetanser*. (NOU: 2015:8). Oslo Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon.

Lenz, C. (2020) *Demokrati og medborgerskap i skolen*. Pedlex

Lenz, C. og Nustad, P. (2016) *Teoretisk og faglig forankring av Dembra. I: Dembra. Faglige perspektiver på demokrati og forebygging av gruppefiendtlighet i skolen*, Oslo: HL-senteret, 2016.

Utdanningsdirektoratet (2018) *Overordnet del - verdier og prinsipper for grunnsopplæringen*. <https://www.regjeringen.no/contentassets/37f2f7e1850046a0a3f676fd45851384/overordnet-del---verdier-og-prinsipper-for-grunnsopplæringen.pdf>

OM DEMBRA

Dembra tilbyr veiledning, kurs og nettbaserte ressurser for forebygging av ulike former for gruppefiendtlighet, som fordommer, fremmedfrykt, rasisme, antisemittisme og ekstremisme. Kjernen i Dembra er forebygging gjennom å bygge demokratisk kompetanse, med inkludering og deltakelse, kritisk tenking og mangfoldskompetanse som sentrale prinsipper. Tilbudet er rettet mot skoler og lærerutdanninger i Norge. Dembras fokus på undervisningspraksis, profesjonskompetanse og skolemiljø støtter skole og lærerutdanning med å virkeliggjøre fagfornyelsen og verdiene og prinsippene i læreplanens overordnede del.

DETTE HEFTET

Denne utgaven av Dembra-publikasjonen retter søkelyset mot hvordan undervisning i ulike fag inngår i skolens og lærerutdanningens arbeid med forebygging av fordommer, utenforskap og diskriminering. Bidragene i publikasjonen viser hvordan undervisning i matematikk-, kroppsøvings-, engelskfaget, samt bruk av estetiske læringsprosesser i undervisningen kan bidra til inkludering og demokratisk danning, i tråd med både overordnet del og læreplanene i fagene i læreplanverket LK20.